

Sammenfatning av prioriteringsanalyse for Patentstyrets hovedmål 2 – bedre bruk av immaterielle verdier.

Innledning

Dette dokumentet er en sammenfatning av en analyse som skal danne grunnlag for prioritering av Patentstyrets pådriverinnsats overfor norsk næringsliv og andre målgrupper (Prioriteringsanalysen). Ett av Patentstyrets to hovedmål i Nærings- og fiskeridepartementets tildelingsbrev – *bedre bruk av immaterielle verdier* – er førende for Patentstyrets innsats på dette feltet. Det er imidlertid mange aktører, både offentlige og private, som formidler kunnskap og driver veiledning innen immaterielle verdier og rettigheter overfor næringslivet og andre. Det er derfor vanskelig å måle effekter av bidrag fra den enkelte aktør. Likevel er det viktig at Patentstyrets innsats har en innretning som kan ventes å gi effekter. Nærings- og fiskeridepartementet har derfor bedt om en analyse som skal kunne ut i gode begrunnelser for hvordan Patentstyret vil prioritere innsatsen. Analysen vil være et supplement til Stortingsmelding 28 (2012-2013) «Unike idear, store verdier – om immaterielle verdier og rettar» og til Patentstyrets strategi 2013-2017.

Kunnskapsgrunnlag

Hva skal Norge satse på?

Boken «Et kunnskapsbasert Norge» gir en grundig analyse av utvalgte næringer i Norge og rangerer disse etter syv kunnskapsdimensjoner¹. Næringsenes rangering er brukt som grunnlag for gruppering etter fellestrekk.

De globale kunnskapsnavene er olje og gass, maritim og sjømat, som er i internasjonal klasse. Disse er store, internasjonale næringer med god kunnskapsdynamikk og høy skår på de fleste av kriteriene i analysen. Deretter har vi de komplementære kunnskapsnæringene finans, IT og kunnskapsbaserte tjenester. Disse opererer i hovedsak hjemme, men støtter i noen grad de globale ute.

De framvoksende kunnskapsnæringene er fornybar energi og miljø samt helse og biotek. Slike næringer oppstår der eksisterende fagkompetanse kan anvendes innen nye næringsområder. Det øker mulighetene for å lykkes dersom nye næringer vokser fram i tilknytning til de globale kunnskapsnavene. Uten en slik kunnskapsallmenning og kunnskapsdynamikk blir kostnadene ved etablering av nye næringer for store, slik bokens forfattere ser det.

Andre næringer, handel, bygg og reiseliv, har for lav internasjonal aktivitet til å kunne bli tyngdepunkt i samme grad som de globale kunnskapsnavene. Næringene telekom samt metaller og materialer er store internasjonalt, men næringsenes rolle som kunnskapsallmenning svekkes av mangelen på nasjonale miljøer. Dette hemmer videre utvikling av disse næringene hjemme.

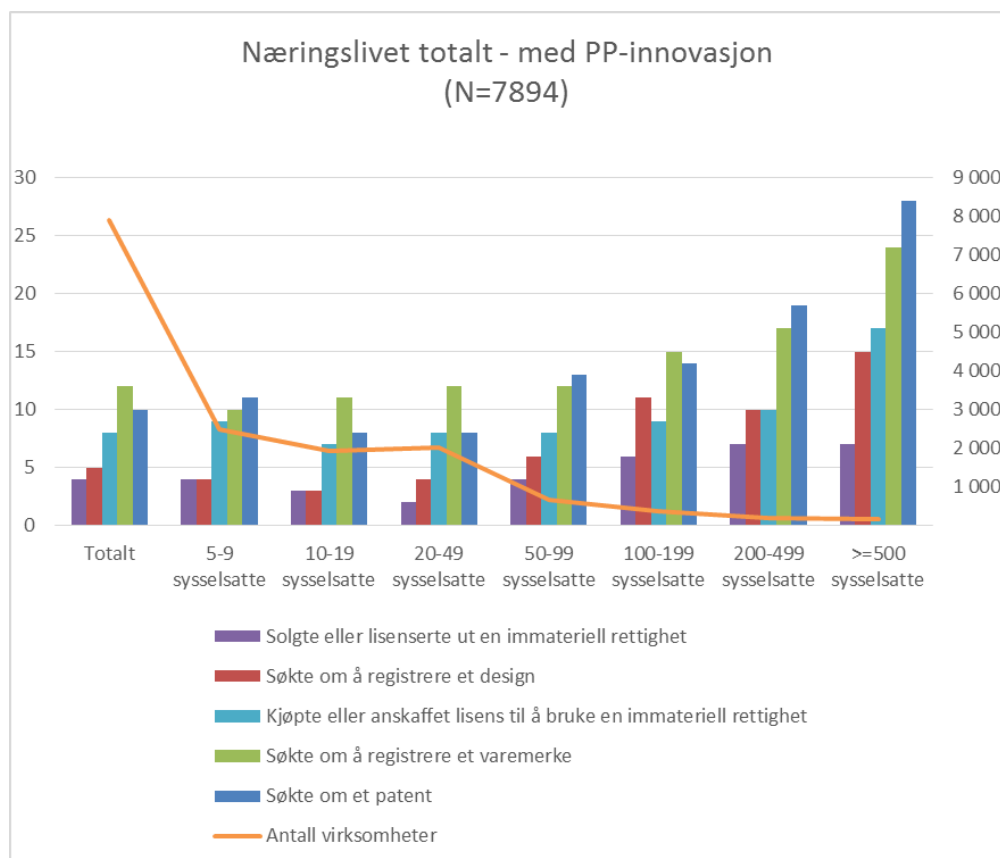
Immaterielle verdier og rettigheter i verdiskaping.

Immaterielle verdier må ses på som innsatsfaktorer som kan være viktige for virksomheters verdiskaping, og gjennom immaterielle rettigheter kan bedrifter skaffe seg kilder til varige konkurransefortrinn. Slike rettigheter kan da også gi grunnlag for strategisk samarbeid, partnerskap, finansiering og lisensiering.

Næringslivets forhold til immaterielle verdier og rettigheter.

En spørreundersøkelse² gjennomført blant små og mellomstore bedrifter i Norge, viser at bruken av industrielle rettigheter er størst innen industri og utvinning (olje og gass) samt tjenesteytende næringer. Innen primærnæringene og bygge- og anleggsvirksomhet er aktiviteten vesentlig lavere.

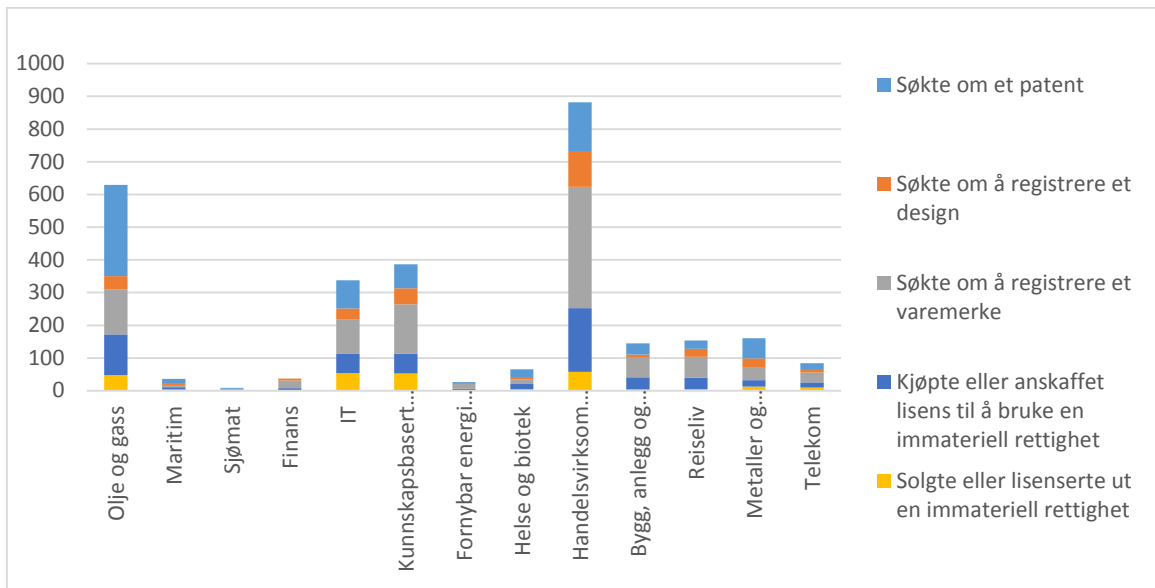
Ut fra svarene på undersøkelsen kan SMB-responentene deles inn etter hvor relevant immaterielle verdier og rettigheter kan antas å være for dem, basert på spørsmål om innovasjon, FoU og eksport. Undersøkelsen viser at kunnskap om immaterielle verdier og aktiv bruk av rettigheter øker med forventet relevans. Det er imidlertid vanskelig å identifisere entydige grupper av virksomheter som til tross for forventet nytte, framstår passive i bruken av immaterielle rettigheter. Innen alle næringer, geografiske områder og bedriftsstørrelser finnes det både aktive og mindre aktive virksomheter.

FIGUR 1 – ANDEL (%) AV VIRKSOMHETER MED PRODUKT- ELLER PROSESSINNOVASJON SOM HAR SØKT OM ELLER LISENSIERT IMMATERIELLE RETTIGHETER (SE FORKLARINGER) I 2014 (INDIKATORRAPPORTEN 2014, STATISTIKKUNDERLAG)

Statistikker fra SSB viser at blant store, innovative virksomheter (med produkt- og prosessinnovasjon) er det en høyere andel som benytter ulike immaterielle rettigheter enn blant de mindre³ (figur 1). Spesielt gjelder dette industribedrifter med over 500 ansatte. For noen næringer er immaterialrettsaktivitet utbredt og omfatter alle virksomheter med innovasjon (legemiddelindustrien, radio- og fjernsynskringkasting og FoU). Handelsnæringen har imidlertid klart flest immaterialrettsaktive virksomheter målt i antall.

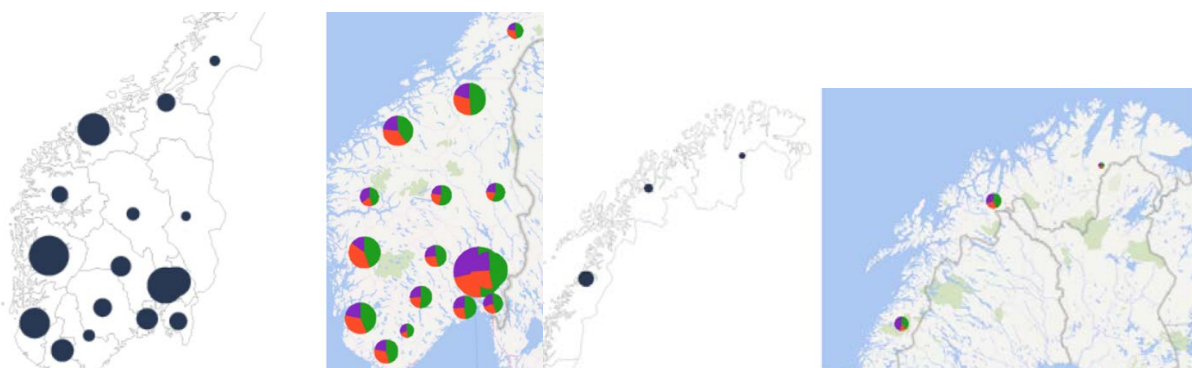
Immaterialrettsaktiviteten for alle norske virksomheter³ (med 5 ansatte eller mer) fordelt på næringene som er omtalt i «Et kunnskapsbasert Norge»¹, viser klare forskjeller i immaterialrettsbruk i Norge for de ulike næringene (figur 2). Med forbehold om at fordelingen på de 13 næringene er gjort skjønnsmessig, er det likevel klart at næringer som olje og gass, IT, kunnskapsbaserte tjenester og handelsvirksomhet framstår aktive på ulike immaterialrettsområder.

FIGUR 2 ANTALL VIRKSOMHETER MED IMMATERIALRETTSAKTIVITET I 2014 INNEN NÆRINGER OMTALT I «ET KUNNSKAPSBASERT NORGE»

Næringene maritim, sjømat samt helse og biotek¹ er i sammenlikning lite aktive. Selv om det er forskjell på næringer og mellom virksomheter når det gjelder i hvilken grad immaterielle rettigheter kan understøtte virksomheten, kan det være hensiktsmessig å se nærmere på immaterialrettspraksis innen disse tre næringene siden de dekker virksomheter som opptre internasjonalt og opplever konkurranse. Næringene maritim og sjømat er i kategorien globale kunnskapsnav, og helse og biotek er en av de framvoksende kunnskapsnæringene.

En sammenlikning av omfanget av eksport fra norske fylker⁴ og industrielle rettigheter hos SMBer² viser at stor eksportaktivitet følges av større antall industrielle rettigheter (figur 3). Virksomheter med kombinasjonen eksportaktivitet og industrielle rettigheter forekommer i større grad i byer og bynære kommuner enn virksomheter uten eksport og uten industrielle rettigheter.

FIGUR 3 EKSPORT FRA NORSKE FYLKER (2009, MRD KR, BLÅ SIRKLER) OG INDUSTRIELLE RETTIGHETER HOS SMBER: ANTALL SOM HAR SØKT/REGISTRERT PATENT (GRØNN), VAREMERKE (RØD) OG DESIGN (FIOLETT) SISTE 5 ÅR

¹ Merk at flere norske virksomheter innen helse og biotek også leverer inn patentsøknader primært i utlandet, disse er ikke regnet inn i tallunderlaget for figuren

Kunnskap om immaterielle rettigheter i virkemiddelapparatet

En undersøkelse fra 2006⁵ viste at det er behov for kunnskap om industrielle rettigheter i virkemiddelapparatet. Det vil være naturlig at tiltak med sikte på kompetanseheving innenfor immaterielle rettigheter koordineres gjennom Patentstyrets samarbeid med SIVA, Forskningsrådet og Innovasjon Norge. Det kan være hensiktsmessig å gjennomføre en fornyet undersøkelse av kompetansebehovet sammen med VMA-aktørene, spesielt rettet mot de delene av VMA som betjener eksportvirksomheter og samarbeidet om klyngeprogrammet (IN, SIVA og Forskningsrådet).

Kommersialisering av ideer fra universiteter og høyskoler

Intervjuer med TTOene og universitetene i Oslo, Bergen og Trondheim viser at disse universitetene er tilfreds med TTOenes kompetanse og hvordan de utfører sin rolle. Omfanget av kommersialisering er likevel relativt lavt, og begrenset av idétilfanget. Det synes å være de universitetsansattes holdninger, manglende kompetanse om temaet og opplevelsen av manglende insentiver som utgjør flaskehalsen. En nylig gjennomført evaluering bekrefter at dette fortsatt er en utfordring, selv om holdningen har endret seg siden 2003⁶. Rapporten peker på et betydelig potensial for ytterligere næringsvirksomhet basert på ideer fra universitetene.

Offentlige programmer og aktører

Antall prosjekter i SkatteFUNN som har ført til patenter (14-19 %) ligger høyere enn snittet for små og mellomstore bedrifter (12 %), men langt bak snittet for virksomheter som immaterielle rettigheter synes å være svært relevant for (31 %). En artikkel fra SSB har pekt på at deltakelse i SkatteFUNN ikke synes å øke sjansene for patentering⁷.

Det pågår en evaluering av det offentlige virkemiddelapparatet (bestilt av NFD). Arbeidet med handlingsplanen (som skal avledes av prioriteringsanalysen) bør ta høyde for at funn i denne evalueringen kan gi behov for justeringer eller nye tiltak. Regjeringen har også satt i gang arbeid med en gründerplan, som kan gi innspill til handlingsplanen.

Klynger og nettverksprogrammer

Næringsklynger står sentralt i næringsanalysen i «Et kunnskapsbasert Norge»¹. Fra SMB-undersøkelsen finner vi en markert større aktivitet innenfor immaterialrettsområdet hos virksomheter som har deltatt i NCE-nettverk sammenliknet med andre virksomheter².

Utenlandske undersøkelser

En undersøkelse fra EU i 2003 viser at verdien av europeiske patenter i virksomheter der oppfinnelsene er gjort er betydelige, men viser stor variasjon⁸. Over en tredel av patentene er dessuten ikke utnyttet næringsmessig. Verdivurderingen (stipulert minste salgssum ved tidspunkt for meddelt patent) viser at patenter kan spille en betydelig rolle i oppfinnerens egen virksomhet.

En studie av skipsbyggingsnæringen i EU-området og Norge peker på at en betydelig del av nyvinninger ikke beskyttes fullt ut⁹. Årsakene synes å være opplevde vanskeligheter ved håndheving, kostnadsnivået ved tilfredsstillende beskyttelse, manglende oppmerksomhet om immaterialrett i næringen og tilbakeholdenhet med håndheving av frykt for å skade forretningsrelasjoner. Forfatterne av rapporten peker på en rekke mulige tiltak, der spesielt håndtering av offentlig-privat samarbeid og økt immaterialrettsoppmerksomhet hos SMBer virker relevante for denne analysen.

Inspirasjon til pådriverarbeidet

Internasjonale myndigheter og organisasjoner som EPO, WIPO og nasjonale immaterialrettsmyndigheter har utarbeidet mange publikasjoner og materiale som kan være til inspirasjon og nytte ved andre pådriveraktiviteter.

Patentstyrets analyse

Forståelse av kunnskapsgrunnlaget – hvilket immaterialrettsbehov ser vi.

- Innen alle næringer i Norge forekommer det bruk av immaterielle rettigheter², men vi finner også virksomheter som ikke benytter slike. Andelen virksomheter med immaterialrettsaktivitet er størst hos de største virksomhetene (>= 500 ansatte).
- Forskjeller i fordeling etter geografi (fylke, kommune) gjenspeiler i stor grad næringsstrukturer i området.
- Også nærhet til eller deltakelse i klynger kan indikere mer omfattende bruk av immaterielle rettigheter.
- Varehandelen er den delen av næringslivet som samlet har flest rettigheter, den består av mange virksomheter, de har et betydelig antall varemerker og driver inn- og utlisensiering.
- Eksportvirksomheter har en større bruk av industrielle rettigheter og er også lokalisert mer sentralt enn virksomheter som ikke eksporterer. Også deltakere i klyngeprogrammer har større eksport enn andre.
- Små og mellomstore bedrifter vil ofte ha en rekke utfordringer å takle. Mange vil oppleve det vanskelig å finne tid til å sette seg inn i emner som immaterielle verdier og rettigheter før de opplever et presserende behov. Det er viktig å ta hensyn til dette ved utforming av tjenestetilbud for denne målgruppen.
- Blant næringene som er analysert i «Et kunnskapsbasert Norge»¹ ser vi klare forskjeller. Spesielt handelsvirksomhet, olje og gass, IT og kunnskapsbaserte tjenester anvender i stor grad immaterielle rettigheter. Det er imidlertid slående at noen næringer der vi kanskje kunne vente en viss aktivitet, i liten grad ser ut til å benytte immaterielle rettigheter, det gjelder spesielt maritim, sjømat, fornybar energi og miljø samt helse og biotek. Forfatterne vektlegger behovet for virksomheter med hjemmebase i Norge som kan representere en kunnskapsallmenning som næringen kan trekke på, samt tilstrekkelig kunnskapsdynamikk. Disse faktorene må være til stede for at en næring skal kunne fylle en sentral rolle for Norge i framtiden.
- Kunnskapsfremmende arbeid overfor næringslivet må ta hensyn til at immaterielle verdier og rettigheter skal bidra til verdiskaping og konkurransefortrinn for bedriftene. Dette bør i større grad gjenspeiles i Patentstyrets prioritering av pådriveraktiviteter overfor næringslivet og andre målgrupper.

Hvordan dekkes behovene i dag fra det offentlige?

Det offentliges innsats for økt kunnskap om immaterielle verdier og rettigheter i næringslivet skjer gjennom virkemiddelapparatet, i første rekke Patentstyret og Innovasjon Norge. De holder foredrag og gjennomfører arrangementer og kurs for ulike målgrupper. Videre tilbys informasjon på patentstyret.no og andre nettsider som iprhjelp.no¹⁰ og velgekte.no der informasjon og verktøy er tilpasset utvalgte bedriftssegmenter, forbrukere og offentlige aktører. Innovasjon Norge (IN) har en egen grunderside, med en mengde relevant informasjon for gründere og SMBer, og har i tillegg et rådgiverteam som gir rådgivning til denne målgruppen innen immaterielle verdier og rettigheter. INs distriktskontorer og et nett av utenlandskontorer er også viktige kanaler for veiledning og bistand til næringslivet. I tillegg kan næringslivet få veiledning og informasjon pr. telefon, ved søk i rettigheter og i direkte kontakt med saksbehandlere. Det som tilbys er rettet inn mot bedrifter, men Patentstyret holder også en rekke foredrag mot UoH-sektoren og er en av partnerne i Intellectual Property Institute of Norway – IPIN. Patentstyret deltar også på messer og samarbeider med

Brønnøysundregistrene om utforming av informasjon i Altinn². Patentstyret har også inngått samarbeidsavtaler med VMA, spesielt IN, Forskningsrådet, SIVA og Designrådet, og gjennomfører felles aktiviteter i tråd med handlingsplaner. Det er naturlig at Patentstyret i sitt samarbeid med relevante aktører som Forskningsrådet, UoH-sektoren og TTOene også diskuterer hvordan prioriteringene i langtidsplanen³ for forskning og høyere utdanning kan understøttes⁴. Prioriteringene berører områder hvor det finnes viktige næringer der også klyngeprogrammet er relevant

Anbefalinger.

Den viktigste utfordringen som oppstår med begrensede ressurser til pådriverarbeidet for å nå hovedmål to – *bedre bruk av immaterielle verdier* – er at vi ikke kan favne alle målgrupper med dyptgående informasjon og veiledning. Innsatsen må prioriteres, men hvem er det viktigst å nå fram til, med hvilket budskap og hvordan?

Patentstyrets pådriveraktivitet bør innrettes slik at den oppfyller følgende «kriterier» eller føringer:

- Nyttens av immaterielle verdier og rettigheter må vurderes av den enkelte virksomhet. Patentstyrets kontakt med næringslivet bør gjenspeile dette. Foredrag, kurs og informasjonsmaterieil for bedrifter må legge vekt på å gjøre bedriftene i stand til å vurdere egne immaterielle verdier og i hvilken grad immaterielle rettigheter kan gi økt konkurransevne og verdiskaping (se figur 4). Som vist i figuren kan videre utvikling også omfatte bruk av immaterielle rettigheter som basis for samarbeid, lisensiering og finansiering.
- Immaterielle verdier og rettigheter er ett av mange områder en bedrift, spesielt en nyetablert, må sette seg inn i. Utforming av informasjon og verktøy må derfor ta hensyn til at behovet for kunnskap og tjenester varierer med utviklingsstadium og modenhet.
- Det kan være lettere å nå fram til bedrifter gjennom samarbeid med virkemiddelaktører og næringslivsorganisasjoner som de hyppig er i kontakt med. Immaterialrettstjenester kan inngå i et bredere tjenestespekter, utformet slik at kritisk informasjon (om fallgruver) når fram tidlig og ytterligere informasjon er tilgjengelig når behovet oppstår.
- Nyttens av immaterielle rettigheter varierer fra virksomhet til virksomhet og det kan derfor være hensiktsmessig å prioritere grupperinger der nytten av immaterielle verdier og rettigheter må forventes å være størst, for eksempel hos virksomheter med innovasjon, FoU og eksport, samt næringer som har eller kan få stor betydning nasjonalt.

² [Starte og drive bedrift](#)

³ [Langtidsplan](#) for forskning og høyere utdanning (Regjeringen, 2014)

⁴ Også for prosjekter under EU-finansierte programmer som Horisont 2020 er Forskningsrådet den sentrale aktøren å ha dialog med om behovet for immaterialrettskompetanse og relevante tjenester.

FIGUR 4 – ØNSKET UTVIKLING I RETNING AV MER HENSIKTMESSIG BRUK AV IMMATERIELLE RETTIGHETER

I boken «Et kunnskapsbasert Norge» trekker forfatterne fram viktigheten av å operere i eller nær næringsklynger for å kunne ta del i kunnskapsdynamikken disse representerer. Dette blir framholdt som en viktig faktor for at virksomheter og næringer skal ha muligheter for utvikle seg. Næringene som er trukket fram i boken viser store ulikheter i bruken av immaterielle rettigheter.

- Næringene maritim, sjømat samt fornybar energi og miljø er enten viktige i dag eller vil kunne bli det framover. Immaterialrettsanvendelsen virker imidlertid så lav at vi bør se nærmere på disse næringene.
- Både i Norge og andre land kan virksomheter gjerne operere forholdsvis uforstyrret i nasjonale markeder, men de vil oppleve en skjerpet konkurranse og større immaterialrettsaktivitet i markeder utenlands. Dette tilsier en særlig oppmerksomhet om eksportbedrifter.

Basert på elementene over vil vi anbefale at Patentstyret viderefører samarbeidet med det øvrige virkemiddelapparatet, spesielt SIVA, Innovasjon Norge og Norges Forskningsrådet, om aktiviteter for å oppfylle hovedmålet om bedre bruk av immaterielle verdier på følgende måter:

- Forsterket samarbeid om kompetansekartlegging og opplæringsprogram for relevante deler av VMA
- Etablering av et kompetansenettverk for virksomheter innen klyngeprogrammet, med særlig vekt på kunnskap om immaterielle verdiers rolle i verdiskapingen og bruk av immaterielle rettigheter for å understøtte egen konkurransekraft, spesielt for virksomheter som faller i en eller flere av kategoriene nedenfor.
 - Eksportvirksomheter
 - Virksomheter i næringene maritim, sjømat, fornybar energi og miljø (eventuelt helse og biotek)
- Forsterket samarbeid med Innovasjon Norge for å få ut relevant informasjon til små og mellomstore virksomheter, herunder gruppen gründere der IN allerede har ulike aktiviteter.

For å understøtte at ideer fra UoH-sektoren kan bli kommersialisert, bør Patentstyret følge opp ideen om et skreddersydd kompetanseopplegg for universitetsansatte nøkkelpersoner. Slik opplæring bør utvikles og gjennomføres i samarbeid med TTOene.

Oppfølging

Basert på Prioriteringsanalysen skal Patentstyret sette opp en handlingsplan med konkrete aktiviteter. Handlingsplanen skal oppdateres årlig. Oppfølging av effekter skal gjøres blant annet gjennom jevnlig måling av «IPR-modenhet» i næringslivet.

Det er ønskelig å gjøre en noe grundigere vurdering av næringene maritim, sjømat samt fornybar energi og miljø, som synes å ha en veldig begrenset immaterialrettsaktivitet basert på foreløpige analyser.

Referanser

1. Reve, Torger; Sasson, Amir; "Et kunnskapsbasert Norge", Universitetsforlaget, 2013.
2. Oxford Research, Leogriff: «Lys langs veien», undersøkelse om SMBers kompetanse om, holdninger til og bruk av immaterielle verdier og rettigheter, 2014.
3. SSB: Tallunderlag til Innovasjonsundersøkelsen 2014, tabell A11.42b ([lenke](#)).
4. Jakobsen, Erik W; Fjose, Sveinung; Mellbye, Christian; Grünfeld, Leo; Blomgren, Atle: «Eksport fra norske regioner – hvorfor så store forskjeller?» Menon, Menon-publikasjon nr. 2, 2012.
5. Iversen, Eric James og Rørstad, Kristoffer: Hva vet virkemiddelapparatet om industrielle rettigheter (IR) i dag? Gjennomgang av en spørreundersøkelse, NIFU/STEP, 2006.
6. Spilling, Olav; Borlaug, Siri Brorstad; Iversen, Eric; Rasmussen, Einar; Solberg, Espen: "Virkemiddelapparatet for kommersialisering av forskning – status og utfordringer: Sluttrapport fra evalueringen av virkemiddelapparatet for kommersialisering av offentlig finansiert forskning"; NIFU, rapport 18, 2015.
7. Cappelen, Ådne; Raknerud, Arvid; Rybalka, Marina: "Resultater av SkatteFUNN – patentering og innovasjoner", SSB Rapporter; 2007/36.
8. «The Value of European Patents, Evidence from a Survey of European Inventors», Final Report of the PatVal EU Project, Contract HPV2-CT-2001-00013 (Jan 2005).
9. Houthoff Buruma N.V.; Policy Research Corporation N.V.; «Shipbuilding IPR Study»; EU-kommisjonen, DG Enterprise and Industry, 2007.
10. iprhjelp.no: Nettside med informasjon og verktøy om immaterielle verdier og rettigheter, utviklet spesielt for å møte små og mellomstore virksomheters behov.